

СПОЛУЧНИКИ СУРЯДНОСТІ В СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРКАХ

*Г. І. Мартинова, доктор філологічних наук, професор
кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)*

e-mail: ganmart@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8033-075X>

У статті на матеріалі діалектних текстів проаналізовано систему сполучників сурядності в середньонаддніпрянських говірках, представлено репертуар кон'юнктивів, указано на його специфіку в просторовій проєкції, особливості функціонування в живому мовленні.

*Застосування текстоцентричного підходу до вивчення сполучників сурядності забезпечило їхню докладну характеристику щодо репертуару, його варіативності й відкритості до взаємопроникнення для вираження різних типів сурядного зв'язку та семантико-синтаксичних відношень у текстовому оточенні в різних групах середньонаддніпрянських говірок, уможливило виокремлення типового для них і специфічного. Спостережено, що репертуар сполучників сурядності в досліджуваному континуумі включає одиниці давнього походження, він менш повний, ніж у літературному стандарті, однак більш різноманітний за рахунок уживання місцевих кон'юнктивів – протиставних **ну, так (дак)**, зіставного **ну...то** та фонетичної варіативності сполучників **та (да)**, **та й (да й)**, **так (дак)**, **але (ал'е, али, ал'и)**, **та...то (да...до)**, **так...то (дак...то)** тощо, що зумовлює діалектну диференціацію досліджуваного континууму в опозиції північні : центральні говірки та західні : центральні. Специфіку функціонування сурядних сполучників у середньонаддніпрянських говірках репрезентує їх повторення для «нанизування» компонентів речення чи його частин як відображення автентичності говіркового мовлення; поліфункційність у вираженні різних типів сурядного зв'язку (єднального, протиставного, зіставного, приєднувального) та різних семантико-синтаксичних відношень; ширший репертуар кон'юнктивів для вираження зіставних відношень, редукцію чи заступлення компонентів повторюваних і парних кон'юнктивів.*

Ключові слова: *середньонаддніпрянські говірки, діалектний текст, слово-морфема, сполучники сурядності, репертуар кон'юнктивів, варіативність, редукція, семантико-синтаксичні відношення.*

Актуальність дослідження. Сполучники є необхідним складником граматичної будови сучасної української мови, адже виконують у ній важливу функцію, поєднуючи члени речення, його частини чи речення в тексті й водночас виражаючи семантико-синтаксичні відношення між ними. У сучасному мовознавстві кон'юнктиви розглядають традиційно як окремий лексико-граматичний клас слів та по-новому – як аналітичні синтаксичні морфеми чи слова-морфеми. Як відомо, вони оформлюють логічні відношення між синтаксичними одиницями (суб'єктно-об'єктні, часові, причиново-наслідкові, умовно-наслідкові тощо), реалізуючи реальні зв'язки між предметами і явищами довкілля. Оскільки сполучники як службові слова-морфеми вирізняють, за твердженням К. Городенської, «на основі їхнього функціонального навантаження в семантико-граматичній сфері мови» [6, с. 12], то для повноти їх дослідження надзвичайно актуальним є текстоцентричний підхід.

Актуальність вивчення граматичних одиниць за матеріалами зв'язних діалектних текстів підсилює той факт, що саме вони, за висловом П. Гриценка, забезпечують повноту свідчень про структурні риси говірок, представляють «обсяг і якість інформації про складну організацію розмаїтого репертуару мовних одиниць говірок відповідного хронотопу, можливість виявлення на підставі текстів взаємодії в комунікації мовних і позамовних (невербальних) засобів передавання змістів, модальностей, конотацій, визначення залежностей актів мовлення від позамовного середовища та умов мовлення, експлікації в

словоладі та характері текстотворення діалектної особистості з її індивідуальними лінгвальними, часовими, освітніми, соціокультурними особливостями» [7, с. 102–103]. Важливо, що збірники діалектних текстів кінця XX – початку XXI ст. сформовані на ґрунті аудіозаписів, є їхніми графічними аналогами, а це забезпечує надійну, широку й достовірну інформативність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Функціонування сполучників у народному мовленні досліджено спорадично й неповно як щодо їхнього репертуару та навантаження, так і за охопленням українського діалектного континууму. В узагальнювальних працях сполучники та їхні функції описано для характеристики відмінностей у будові простого та складного речень, де принагідно вказано й на специфіку їх уживання в різних діалектах української мови [1, с. 168–176], чи спорадично серед типових синтаксичних рис окремих наріч і діалектів [6, с. 152, 181, 215, 275, 300, 327–328, 367, 383, 412, 446]. Деяку інформацію про поширення й специфіку функціонування сполучників у діалектах представлено в «Атласі української мови» (АУМ 1, к. 271; АУМ 2, к. 255, 256) та регіональному «Атласі українських говірок Північної Буковини» К. Германа, де скартографовані окремі сурядні і підрядні сполучники (Герман, к. 167–182).

За матеріалами діалектних текстів сполучники розглядали в описах граматичних систем наддунайської степової говірки південно-східного наріччя (М. Делюсто) [8, с. 13], гуцульської (О. Вінтоняк) [3, с. 13], західноpodільських говірок (Б. Коваленко, Н. Коваленко) [11, с. 177], перехідних говірок полісько-волинського [15] та гуцульсько-покутського [12] типів. М. Делюсто відзначила вужчий репертуар та нижчу частотність уживання сполучників у діалектних текстах порівняно з літературними, вказала на перевагу функціонування сурядних сполучників над підрядними [8, с. 13], вирізняла наявність сполучників, специфічних для степової говірки межиріччя Дністра і Дунаю [9, с. 136]. Ю. Ричагівська проаналізувала функціонування сурядних сполучників у текстах з однієї говірки Рівненщини, вказала на багатозначність багатьох із них, відкритість для взаємопроникнення та доповнення говірковими формами [15, с. 101–103]. У статті М. Ковальчук описано діалектні варіанти сурядних і підрядних кон'юнктивів у різних типах речень із говірки перехідного гуцульсько-покутського типу на Надвірнянщині [12, с. 48]. Найдокладніше за матеріалами діалектних текстів сполучники розглянуто в монографії А. Колесникова, де вказано на меншу активність та незначну кількість репрезентантів порівняно з літературною моделлю, специфіку їхнього використання в українських південнобесарабських говірках (варіативність, лакунарність, редукцію та вживання в нетипових позиціях), а також поширення протиставних сполучників та обставинних причини [13, с. 436–459, к. 75–77]. Г. Мартинова принагідно проаналізувала окремі сполучники із середньонаддніпрянських говірок як підґрунтя їх класифікації, визначила частотність і специфіку функцій у різних зонах досліджуваного континууму [14, с. 293–298]. Водночас в українському мовознавстві відсутні спеціальні студії про систему сполучників середньонаддніпрянського діалекту, що переважно належать до архаїчного шару словникового складу мови й потребують поглибленого вивчення.

Мета статті – проаналізувати систему сполучників сурядності в середньонаддніпрянських говірках, представити їхній репертуар, його специфіку в просторовій проєкції, з'ясувати особливості функціонування у зв'язному мовленні.

Матеріали й методи дослідження. Джерелом для дослідження стали діалектні тексти із середньонаддніпрянських говірок, представлені в збірниках та у вигляді електронної фонотеки (ГПК, ГЗП, ГЧ). Вони репрезентують спонтанне зв'язне мовлення діалектоносіїв, що дає змогу фіксувати сполучники в системі, представити їхній репертуар, специфіку семантико-синтаксичних відношень, продуктивність / непродуктивність, варіативність, а також лакунарність, що складно виявити за програмою. Усе це вможливує цілісне вивчення сполучникової системи досліджуваного ареалу. У статті застосовано такі методи: описовий (для докладного аналізу та презентації мовного матеріалу), моделювання (для представлення системи сурядних сполучників із середньонаддніпрянських говірок), контекстуального аналізу (для виявлення специфіки функціонування й семантико-синтаксичних відношень),

ареалогічний (для характеристики кон'юнктивів за поширенням) та методичу кількісних підрахунків (для з'ясування активності окремих груп сполучників).

Результати дослідження та їх обговорення. У діалектних текстах із середньонаддніпрянських говірок сполучники досить часто використовувані, а саме: на одній сторінці серед 495 слів засвідчено 55 сполучників, що становить приблизно 11 %. З-поміж двох основних груп сполучників (сурядні та підрядні) більшу активність у мовленні середньонаддніпрянців мають сурядні сполучники (приблизно 7,9 % від загальної кількості слів на сторінці тексту супроти 3,2 % для підрядних кон'юнктивів), що підтверджує спостереження інших дослідників [8, с. 13; 15, с. 460]. У статті зупинимося на характеристиці сурядних сполучників.

Найчастотнішими в текстах є прості кон'юнктиви (*і (й), та (да), а, ну, дак, чи*): *прийшл'а н'ішки з с'танц'іі в од'н'ій сп'ідниц'і і в од'н'ій кохт'і / і о'дин т'іки л'ис'точ'ок бу'маги* (ГЧ, с. 51); *так во'на уз'ал'а да заб'рал'а ми'не с'уди* (ГЧ, с. 82); *ну во'на ха'роша бу'ла / а ни в'м'іл'а ба'л'акат' по'тому / по'нашому* (ГЧ, с. 49); *о'то й на со'л'ом'і си'д'іл'и / ку'рил'и / чи в'карти г'рал'и йак у'кого бу'л'и* (ГЧ, с. 35); *та шо ж'мати бол'ни / ну бу'ла в нас ко'рова* (ГПК, с. 43).

Зрідка трапляються складні сурядні кон'юнктиви, зокрема одиничний або та повторюваний або...або (203 слововживання), що містять у складі прості первинні сполучники: *сирид'дво'ра сто'йал'а табу'ретка і д'іжа с'тавил'ас'а і накри'вал'ас' рушни'ком або с'катирт'ом* (ГЧ, с. 43); *скл'адал'и у сно'пи / або п'ів'копи називал'и* (ГЧ, с. 124); *або дириг'йана миска й об'крашина та'к'іми цв'ітами / або чириг'йана* (ГЧ, с. 42); *і бириг'л'и цей жи с'катирт' або в скрин'і / або в сунду'ку* (ГЧ, с. 50); *сн'івниц'а та'ка або хо'д'ача або к'ругла та'ка* (ГЧ, с. 165). Серед складених засвідчуємо кон'юнктиви *та й, да й, ше й, та ше й, ни т'іл'ки...а й, ни т'іки...а, ни т'іки...а й, не т'іки...ше й, ни т'іки...ше*, що сполучають однорідні члени в простих реченнях та частини в складносурядних. Диференціацію говірок досліджуваного ареалу засвідчують кон'юнктиви *да, да й, дак*, які фіксуємо тільки в текстах із північних середньонаддніпрянських говірок: *то ми то'жи н'р'ал'и на н'р'адку / н'ідимо да нап'рад'мо / а то'д'і ч'и'мо* (ГЧ, с. 80); *і йа су'кал'а / да в'ін у той кл'убок же ізмо'тал'и / да то'д'і вже'мати і ч'е'вже'ковдр'у чи там р'адно* (ГЗП, с. 26); *а із' того / із ма'шини с'т'агнут' т'і кл'уч'ками / да й при'йде'м ми биз ни'чого* (ГПК, с. 31); *дак йа в той туал'ет / да й захо'вал'ас'а* (ГЧ, с. 47); *да все ж'йа і з'найу / да й бачил'а і тир'п'іл'а* (ГЗП, с. 28); *у'же ж'с'ватал'и ж' доч'ку / дак чи ба'гата ж'зна'ват'* (ГЧ, с. 37), тоді як у центральній, східній та південній частинах досліджуваного ареалу спостерігаємо варіанти *та, та й, так*: *на по'роз'і йіх благослов'а'є бат'ко та'мати з в'іконою* (ГЗП, с. 28); *то'д'і поп'ідростал'и та'вже в кол'госп'н'іш'л'и / та в кол'госп'і все в'рем'я / та так о'то й живи'мо* (ГПК, с. 221); *на о'б'ід прийшл'а / погодувал'а / та й об'ратно пошл'а* (ГПК, с. 31); *йа по'сигу / та й н'ідимо* (ГЗП, с. 54); *а в нас жи н'і'чого ни бу'л'о / шо там картоп'л'ину о'то привизл'а / так і са'дит' жи т'реба* (ГЧ, с. 52). Дослідники кваліфікують наявність сполучників *да, да й, дак* як одну з виразних рис північного наріччя [1, с. 170], а в північній групі середньонаддніпрянських говірок вони, на нашу думку, поширені внаслідок багатовікових контактів населення суміжних із ними діалектів – східнополіського та середньополіського. За свідченнями пам'яток, сполучники *да, та* були вживані в давньоруській мові для вираження єднальних відношень [10, с. 296].

У сучасному українському мовознавстві сурядні сполучники поділяють на єднальні, зіставні, протиставні, розділові, приєднувальні та градаційні [8, с. 190–191]. Наддіалектну систему сурядних сполучників із середньонаддніпрянських говірок представлено в таблиці.

Єднальні	Протиставні	Зіставні	Розділові	Приєднувальні	Градаційні
<i>і, й. та (да), та й, да й, і...і, й...й,</i>	<i>а, ну, а'ле, ал'е, ал'и, али, та, да, так, дак</i>	<i>а, а то, та...то, да...до, а...то, ну...то,</i>	<i>чи, або, чи...чи, або...або, то...то, хоч...хоч</i>	<i>та й, да й, а ше (й), та ше (й), да ше (й), да ше (ж)</i>	<i>ни т'іл'ки ...а й, ни т'іки...а, ни т'іки...а й, не т'іки...ше</i>

та...та, ні...ні		так...то, дак...то, як...то, як...дак			й, ни т'іки...ше
---------------------	--	--	--	--	--

Найбільш частотні в діалектних текстах із середньонаддніпрянських говірок єднальні сполучники, зокрема власне-єднальні: *і, й, та (да), да й, та й, і...і, й...й, та...та, ні...ні*. Серед особливостей їх уживання в середньонаддніпрянських говірках спостерігаємо «нанизування» простих речень або компонентів складного речення із сурядним зв'язком: *і йа так жи ж хотіл'а / хот'іл'а / а в'ін на електрики / і п'ішов на електрики / вивчивс' і робив / і робив електриком / і тод'і у'же опи'нивс'а в'ін ...* (ГЧ, с. 67); *а йа у хат'і си'жу / си'жу / та вийду та о'то ту'пор воз'му мал'ен'кий та о'то т'іки а'би так / йак жит' / то жит' (ГЗП, с. 51); та це йа назм'італа / бо йа була у л'у'дей / та це по'зичила м'іш'ка / та назм'італа / та прине"сла м'ішок (ГПК, с. 258), як і в інших діалектах української мови [1, с. 170; 15, с. 104], де «це звичний спосіб говоріння. Нанизування фрагментів мовлення за допомогою сурядних сполучників не лише допомагає пов'язати текст, а й забезпечує ритмічність говіркового мовлення, створює надзвичайну його мелодійність» [15, с. 104].*

Єднальні сполучники функціують у простих реченнях, поєднуючи:

– однорідні члени речення: *у нас сви'н'а була / то прийшли пол'їцайі і забрали (ГЧ, с. 304); на тиждин' два рази / бин'ти / і прат' т'реба / і гл'адит' / і роз'мотуват' (ГЧ, с. 51); і тод'і луш'пин':а з бур'а'ка і з карт'опл'і / це ше й добре (ГЧ, с. 86); а в'ін і'де та ка'же (ГЧ, с. 86); а тод'і вит'а'гаймо ту ко'т'уши'ч'ку да мо'тайимо (ГЧ, с. 79); а тод'і по'їхал'и в Б'іл'о'рус'і'ю / да м'ін'ал'и там карт'опл'у / куп'л'ал'и / м'ін'али (ГЧ, с. 52); по'же"нилис'а та й д'іток у'же со'б'і прид'бали (ГЧ, с. 123);*

– частини складносурядного речення: *у де"р'жаву / з дому / сто дес'ат' штук т'реба здат' // і моло'ко зда'вали / і йа'й'чка зда'вали (ГЧ, с. 86), дайте йа хоч голо'ву з'мий'у / та вже ту голо'вочку со'б'і з'мила / та в'ін й'її і пов'ів ц'у т'ітку та застр'єлили й'її (ГЧ, с. 304); та'ке за'с'ік був / да 'бмазаний зсе"редини гл'ино'ю рудой'у (ГПК, с. 45); вос'миро нас бу'л'о вс'іх / да й у'с'і вже й по'мерл'и (ГЗП, с. 27);*

– частини тексту: – *Оце та'ка / чисто ти та'ка / і п'ика л'овка й ти л'овка / і видно й ха'рактер л'овкий // – І все / і вже ти п'ут'н'а л'у'дина (ГЗП, с. 28); та там дав'н'іш'н'ойі / ста'рин:ойі та'койі с'н'івал'и (ГЧ, с. 176); ну йак жи вам ска'зат' / ну там / де ви'рошчувал'и 'овош'ч'і / у парн'и'ки // та там поро'бил'а / а тод'і зам'іж п'іш'л'а / дес' у'з'авс'а (ГЗП, с. 29); ну ви'брат' / а тод'і помо'чит' йо'го у во'д'і / у став'ку / во'но дн'ів три чи чо'тир'і по'мокни" / вимокл'о // а тод'і вит'а'гниш' да пот'реш' йо'го (ГЧ, с. 80); ти'пер поро'шок йе / а тод'і ж ни було н'і'чого // ну шо мо'гли зро'бит' (ГЧ, с. 355); Інф.2: – Ви роска'ж'іт' / шо ви д'ітей заб'рал'и / Інф. 3: – Четви'ро / Інф. 1: – Да й д'ітей заб'рала до себе сирот' / сироти тро'є ос'тал'ос'а / да мо'йа чит'верта (ГЧ, с. 78).*

Функціуючи в реченнях, сурядні сполучники виражають різні семантико-синтаксичні відношення, зокрема:

– одночасності: *т'реба шоб і сн'іг жи одки'дал'и / бо т'і ж об'ози і йдут' / і йдут' / і ви'зут' у'се / і те / і ма'шини йдут' (ГЧ, с. 46); все / і бур'а'ки / і карт'опл'у / і ци'бул'у / все брав (ГПК, с. 45); гу'л'али дуже довго й гарно (ГЧ, с. 85); ота'к і бул'и горш'ки та горш'ч'еч'ки / та ч'а'вунч'ики та ч'аву'ни (ГЧ, с. 148);*

– послідовності та часової наступності: *ка'жда би'ре со'б'і р'ад'но / і пос'теле (ГЧ, с. 78); ну вич:е ше / а тод'і із'моту'є / зараз із'моту'є і шийе сороч'ки / шийе і над'і'вайе і носит' (ГЧ, с. 80); та'ка д'і'жа ж та'ка чи'мал'а / гл'и'бока / дири'в'яна / і ту'да о'то покл'а'деш 'к'іста / і рош'чиниш' і в'чиниш' хл'іб (ГЧ, с. 79); ту'ди коло'на добро'вол'ц'ів і тих парт'і'зан по'ранили / постр'іл'али та там за'гребин'і ли'жат' (ГЧ, с. 311); во'но дн'ів три чи чо'тир'і по'мокни" / вимокл'о / а тод'і вит'а'гниш' да пот'реш' йо'го (ГЧ, с. 80); т'реба йо'го по'с'ійат' / а тод'і і вимочит' / і пот'і'пат' / і по'п'ра'сти (ГЧ, с. 78); догл'а'дала / і чоло'в'іка / і поодбу'вала й пана'хиди / і див'я'тини / й сороко'вини / і годо'вини (ГЧ, с. 91);*

– приєднувальні: *це ж кол'о печ'ї пл'їта і прип'їчок / і о'п'їчок же у тому у печ'ї* (ГЧ, с. 35); *ой-йо-йой / да все ж їа і з'найу / да ї бачил'а і тир'п'їл'а* (ГЗП, с. 28);

– причиново-наслідкові: *так ми бо їал'їс' / дуже їо'го і ни ходил'ї н'їкуди отож так* (ГЧ, с. 50); *у'се ч'исто позаб'їрал'ї / і їа при'їхал'а в од'н'їй спод'ниці ото* (ГЧ, с. 51); *а во'ни в'м'їс'т'ї / в'м'їс'т'ї жил'ї / в'м'їс'т'ї їїли / і зара'з во'ни ми'не шчи'тайут' за 'мат'їр / за р'їдну* (ГЧ, с. 78); *во'на в Ге'р'ман'її притво'рилас'а дур'нойу / ну наче ни пон'їмала / і їїїї отпустили з'туда* (ГЧ, с. 304);

– умовно-наслідкові: *то'д'ї ш:ївайимо і р'ад'но во'но ши'роке то'д'ї* (ГЧ, с. 79); *ми їа'кос' одстр'ойимо вам 'хатку / да і будите жит'* (ГЧ, с. 81) тощо.

Спостережено найбільшу частотність використання сполучника *і* та його варіанта *ї*, зокрема, у текстах із центральних середньонадніпрянських говірок (364 ст.) *і* трапляється 5934 рази, *ї* – 1340 разів. Щоправда, незначний відсоток серед цих випадків становить транспозиція сполучника *і* (*ї*) в частку (1–3 випадки на сторінці): *Ко'сил'ї бул'о ко'сойу / обикно'вен:о / бат'ко ко'се бул'о / а їа їак п'їд'б'їл'шал'а / то вже вїа'зал'а в сно'пи / і так і жниву'вал'ї / са'м'ї мол'отил'ї / скл'адал'ї у сно'пи / а'бо п'їв'копи називал'ї / це т'риду'ат' шук' // їак о'це ж у го'род'ї / і воз'ками / і т'їк стру'гал'ї / о'це вистру'жук' до твир'дойї 'почви / а то'д'ї ж і кл'а'дук' і на ц'її 'почв'ї ц'їном мол'от'ат'* (ГЧ, с. 124); *У 'Кийив'ї і дочка / і син / там учил'їс'а / і 'арм'їїу 'дбу'вали / ї пожил'їс'а* (ГЧ, с. 124). Серед 10 слововживань у поданих реченнях 2 випадки партикуляції (приклади підкреслено). І сполучник, і частка праслов'янського походження, вони поширені в усіх слов'янських мовах; вважають, що *і є давньою формою місц. в. одн. вказівного займенника *е'о (ЕСУМ, т. 2, с. 287).

Водночас сполучник *та* фіксуємо 1778 разів, *та ї* – 187 разів. Кон'юктиви *та*, *та ї* поширені в центральній, східній та південній групах середньонадніпрянських говірок, тоді як їхні варіанти *да*, *да ї* трапляються в текстах із північних середньонадніпрянських говірок, зокрема, у правобережних *да* спостережено 332 рази, а *да ї* – 20 разів: *а с'ї'чук' / у 'д'їз'ц'ї наби'райук' / із'давиш да пос'ї'чеш др'їб'їен'ко / на 'досто'ц'ї / да ї ото так* (ГЧ, с. 304), а в лівобережних *да* – 105 разів, *да ї* – 15 разів: *ой-йо-йой / доч'ко / їа'ке пириж'їл'ї / да гол'ї од'н'ї / да ни бул'о ж н'ї'ч'ого / да рвеш бур'їан їа'кий / да сви'р'їну / да у 'пол'е ж і'деш на ро'боту; ну і зара'з у'же ж і кол'госпи бул'ї гарн'ї / да ї л'уди ж / в л'удей з'рош'ї ж понакл'а'дал'ї на книж'ки* (ГЗП, с. 40); *да при'їхал'ї до'дому / да то вже ж карт'опл'а да ми дожи'л'ї / да сипка бул'а / да ми ходил'ї ту'ди отож // ... от'ож в'їїймо да вигру'жал'ї на с'танц'їїу / до в 'чоботи понаси'пайимо / та'к'ї 'чоботи понад'ївайим / да в 'чоботи понаси'пайим / да попри'носив'ї то'го зерна / да на'мел'їмо і їе шч'о ї їїсти* (ГЧ, с. 52). У західній групі середньонадніпрянських говірок (перехідних середньонадніпрянсько-подільського типу і східноподільських) частотнішим є сполучник *та ї*, зокрема, на 100 сторінках діалектних текстів він трапляється 90 разів, тоді як у північній – усього 10 уживань, а в центральних – 45.

Зрідка фіксуємо в діалектних текстах заперечний єднальний повторюваний сполучник *ні...ні*, що сполучає переважно однорідні члени речення: *та'ка баба р'ївна / н'ї зог'нуло її'її / н'ї с'корчило* (ГЧ, с. 101); *напи'лос'а до ко'шечого крику / а н'ї с'п'їват' / н'ї тан'ц'у'ват' ни'маїе н'ї'чого* (ГЧ, с. 275); *ї 'раніше ж ни було та н'ї плит / н'ї 'газу* (ГЧ, с. 165); *на С'їкно'вен':а ра'н'їше н'ї'ч'ого ни робили / карт'іл'ний та'кий п'разник / н'ї борш'ч'у ни ва'рит' / н'ї н'ї'ч'ого ни р'їзат' / ни с'їкти* (ГЧ, с. 203); *ї 'раніше ж їти в 'поле ни було ж н'ї ко'сарки ни було / н'ї т'рактора / н'ї ком'байна* (ГЧ, с. 226), *ї їдут' во'ни на ро'боту до 'його / н'ї за'ран'ї / н'ї п'їзно* (ГЧ, с. 416) – та спорадично частини речення: *бо ни було в 'чому н'ї ходит' до ш'коли / н'ї ни було шос' їїсти* (ГЧ, с. 420). Нечастотність такого способу поєднання однорідних членів речення та їхніх частин зумовлена специфікою усного мовлення, де перелік однорідних членів речення із заперечним значенням частіше заступає займенник *нічого*, порівн.: *ни'ма н'ї ко'н'аки / н'ї 'воза / н'ї'ч'ого і все – в'їн на 'пасик / бо ше н'ї в'їр'овки / н'ї'ч'ого ни було* (ГЧ, с. 442); *н'ї с'вайби ни було / н'ї'ч'ого* (ГЧ, с. 492).

Нерідко зі значенням єднальних сполучників мовці використовують приєднувальний *та* *ї*, *да ї*, протиставні *а*, *да*: – *Що ви готуєте на Святий вечір?* Інф. 1: – *Ну та уз'вар / ку'т'а*

там / Інф. 3: – Хо^лодне^л робиш / ку^т у^л робиш / Інф. 1: – А^лга / Інф. 3: – І голуб^ц і^л робиш / Інф. 2: – Да все / ковба^са / Інф. 1: – Да все / хто шо роби^т (ГЧ, с. 43); а то^д і й брат приїхав йо^го жо^натий / да^к то^жи побу^ли / ...пожи^ли т^рохи / да й поїхал^и (ГЧ, с. 53); ну прийш^ла йа / і ото^ж л^аг^ла йа / да й л^ижу на пи^чі (ГЧ, с. 47); то пири^ход^ти / да будите жит^и іс^ціми д^іт^ми / ц^іх т^роїе і мо^йа чит^верта / да^к йа пирийш^ла да то жи^ла вже (ГЧ, с. 80).

Протиставні відношення між однорідними членами речення чи частинами складносурядного речення в діалектних текстах представлені сполучниками ну, а, але, а^ле, а^ли, али, та, да, так, да^к, причому спостережено їхню диференціацію в різних групах середньонаддніпрянських говірок. У досліджуваному ареалі фіксуємо переважне функціонування протиставних кон'юнктивів ну, а, та, так: о^то й сол^лом і си^діл^и / ку^рил^и / чи в карти г^рал^и йа^к у ко^го бу^ли / ну б^іли іс^т так шо би^седува^ли / у карти то^д і мал^о хто г^рав / та то^д і н^іх^то ни г^рав / ну то^д і мал^о хто г^рав / йіх і ни бу^ло пош^ти / н^іх^то й ни зан^імав^са та^ким (ГЧ, с. 36); ко^мора в д^іда бу^ла / а то^д і ж заб^рал^и ту ко^мору (ГЧ, с. 39); да^к раниш^и рос^писувал^и іс^т бу^ло ранише / там п^іш^ли в с^іл^ску ра^ду рос^писал^и іс^т / н^іх^то й ни знав і ни бачив / а ти^пер жи^ж у к^луб^і ж тор^жествин^о / а то^д і о^то рос^писал^и іс^т / н^іх^то йіх н^і бачив і ни чув (ГЧ, с. 43) ми так у вой^ну стра^дал^и та ро^бил^и кол^госп / ро^бил^и йо^го / а ти^пер стику^ни в^сак і розк^ра^дай^т у^се / ну шо йа буд^у ка^зат^и (ГПК, с. 133); а в^иранд^і ота^ка ши^бочка у^гол^чик / ви^пал^о / так во^но за^бито так / шо ви / йа^к ни з^найте / ви б йо^го ни по^бачил^и (ГЧ, с. 157); раз / ча^йок пос^тавил^а / за^кип^йа^тил^а / так с^ічас жи^доро^гий / п^йатди^сат чо^тир^і ру^бл^і ба^лон / а був три (ГЧ, с. 158); га^лушки бо це ж сво^йі / до^машн^і / ни ку^повані / а сво^йі / так о^то йе ку^пована ла^пша про^да^йец^а (ГПК, с. 112). Важливо, що на 364 сторінках тексту із центральних середньонаддніпрянських говірок частотним є сполучник ну, зокрема, його зафіксовано 1308 разів; щоправда, серед них нерідко трапляються частки: скр^із^л ави бу^ли / ну ска^мейочку йа^ку там з^робл^ат^и / ... п^ідп^іч^у с^пал^и / бо с^ем^ійі ко^лис^т бу^ли ви^лик^і / в на^шойі ба^ба бу^ло три^на^дц^ат^и / ну ви^жил^о с^еми^ро (ГЧ, с. 159). Водночас кон'юктив але (а^ле) засвідчено тільки 66 разів: а і^кони по^заби^рали / але бол^ишн^ство заб^рали в Красно^горс^кий мона^сти^р (ГЧ, с. 178); сорок с^ом^ій / і сорок вос^мий // то гол^одува^ли то^же / а^ле ни так йа^к у т^ридц^ат^и т^рет^ому (ГЧ, с. 192). У текстах із говірок Південної Київщини, де особливості середньонаддніпрянського говору віками взаємодіють із рисами волинського та подільського діалектів південно-західного наріччя, слово-морфему ну фіксуємо 787 разів, тоді як кон'юктив але функціює 59 разів у різних фонетичних варіантах: але (24), а^ле (1), а^ли (28), а^ли (6): с^тупу т^агал^и / кол^адува^ли хо^дили / сп^івал^и / а йа^к бат^ушка / але вс^орав^но та^кого ни ро^бл^ат^и (ГПК, с. 213); і за^раз так жи^вем / але ж де ж о^це д^іц^а (ГПК, с. 221); і це так по^мо^га ц^ей х^лопи^ц / во^но й ни х^лопи^ц / а чо^лов^ік / а^ле по^ма^га^йе (ГПК, с. 195), ка^жд^ій ден^и во^ни / шо по^дужай^т / а^ли вже во^ни йо^го ро^бл^ат^и (ГПК, с. 234); т^ут же ж по^клав ни на ст^іле^ца / ко^ло ст^іл^ца і с^ів / а^ли ни до^вго си^дів (ГПК, с. 292); ну йа ни ка^жу / шо вчи^ти^л у^ват^и так л^егко / а^ли ж все^одно не^м мо^кл^а так на дош^чах / йа^к йа (ГПК, с. 184). Порівняймо: у лівобережних середньонаддніпрянських говірках на 658 сторінках текстів кон'юктив але фіксуємо тільки 24 рази.

У північних середньонаддніпрянських говірках функціують варіанти сполучників та, так – да, да^к: ну пе^ре^жил^ос^а / за^бу^ц:а ни за^бул^ос^а / бо шчо ни кин^са ро^бит^и / да ха^зай^іна ни^ма (ГПК, с. 32); ви^йш^ла за^між за во^йен^ого // да л^уч^е б / ка^же / ти поїхал^а в Гир^ман^ійу (ГПК, с. 69); ме^ні ни по^ло^же^но бу^ло ше йти на ро^боту / да^к йа за^мат^ір іш^ла (ГПК, с. 35); а той йа^к пос^тука^йе / да^к д^іжка ж пу^ста (ГЧ, с. 37); це у та^кому ж / сорок т^рет^ому? / сорок т^рет^ому / заб^рал^и в Гир^ман^ійу / да^к б^рал^и / ни заб^рал^и іше (ГЧ, с. 46); і там в ін о^то жи^в / да^к бол^ів (ГЗП, с. 69).

До найбільш частотних у діалектних текстах із середньонаддніпрянських говірок належить сполучник а, зокрема, на 364 сторінках текстів із центральної групи його спостережено 4399 разів. Це слово-морфема праслов'янського походження, що є результатом функційної видозміни однієї чи кількох відмінкових форм колишнього займенника *е/о; відома в слов'янських мовах і як частка чи вигук (ЕСУМ, т. 1, с. 37). У сучасній українській

мові це полісемантичний сурядний сполучник, який кваліфікують то як протиставний, то як зіставний. Відзначимо, що в діалектному мовленні його використовують переважно для вираження зіставних відношень: *ну так наподо́б'ї́а йак ст'ї́л / пон'ї́майїте / а знизу там та́ка д'ї́рочка і засовник та́кий* (ГЧ, с. 37); *нази́вайуц':а з'мовини / а то́д'ї на сл'ї́дууиуиу ни́д'ї́л'у і́дут' до мол'о́дого на розг'л'адини нази́вайуц':а / вже там то́д'ї догово́р'а́йуц':а / ... і вже ж то́д'ї роз'пису́йуц':а* (ГЧ, с. 43); рідше протиставних: *і т'ї́х у́же повиз'л'и в Гир'ман'ї́у ут́ром / у'с'ї́х чи́сто соб'рал'и́ й повиз'л'и / а йа ос'тал'ас'а́ / ос'тал'ас'а́ / іш'че о́то побу́л'а до вис'ни / а навис'н'ї ми́не у́же заб'рал'и́* (ГЧ, с. 48); *з'разу йа ку́пил'а пога́нен'ку / а то́д'ї пост'ро́йїл'а ха́ту* (ГЧ, с. 81).

Дослідники історії української мови зазначали, що в давньоруських пам'ятках до XIV ст. та в книжній діловій мові XVI – XVIII ст. використовували єднальні сполучники *і, а*, причому *і* вживали частіше для поєднання однорідних членів речення, тоді як кон'юktiv *а* – речень у тексті [2, с. 499]. Нерідко сполучник *а* мовці використовують із єднальною функцією і в сучасних середньонадніпрянських говірках: на початку речення для сполучення частин тексту чи в середині речень, де він за значенням тотожний сполучникові *і*: Інф. 1: – *Так з'разу по одну сто́рону там л'а́ва сто́їт' / то́д'ї ст'ї́л / то́д'ї ск'рин'а нази́вал'ас'а́ / а то́д'ї кол'о́ пол'у́* / Інф. 2: – *А ск'рин'ї́ ж бу́ли* / Інф. 1: – *А то́д'ї вже́ ж за ск'рини́йу п'ї́л* (ГЧ, с. 35); *А йа с'ха́ти виско́чил'а́ / а то́д'ї ж с'н'ї́г / дак йа́ д'а́д'ко́ жи́ве в нас посу́с'ї́дс'к'ї́ Мин'ка́ / дак йа́ до́д'а́д'ка́* (ГЧ, с. 47). Також сполучник *а* з єднальним значенням часто з'єднує частини складного речення, виражаючи семантико-синтаксичні відношення одночасності, послідовності, причинно-наслідкові, результативно-висновкові: *і сто́їт' жи́ ж мол'о́дий / а моло́да си́дит' за сто́л'ом / а́ кол'о́ не́ї́ той / хто́ чи́ брат / чи́ хто́ йї́ї́ прода́їе / а́ моло́ду накри́вайут' но́совко́у на гол'о́в'ї́ по́верх в'ї́нка* (ГЧ, с. 44); *а́ то́д'ї́ вже́ йа́кас' ма́т'ї́рка / чи́ йа́кос' / а́ то́д'ї́ вже́ ж по́моч'а́т' / а́ то́д'ї́ та́ка би́тел'н'а́ бу́л'а́ / шо́ би́л'и́ / а́ то́д'ї́ вже́* (ГЧ, с. 113); *то́ йа́ й'за́раз к'васу́ накл'а́ду тр'охл'ї́т'рову́ банку́ / о́то пот'ро́шку в бо́рич / а́ то́д'ї́ закр'а́шуйу́ та́матом* (ГЧ, с. 125); *з'ї́рки кл'а́деш от'д'ельно́ / а́ то́д'ї́ ц'у́ ка́пусту́ / з'ї́рки пи́рил'а́ дайи́ш ка́пусто́у* (ГЧ, с. 127); *а́ то́д'ї́ ж о́то та́к і ро́бил'и́ / а́ пол'от'но́ те обро́бл'а́т' ду́же т'рудно́* (ГЧ, с. 80). А. Грищенко зазначав, що «єднально-приєднувальне вживання сполучника *а* належить до загальнослов'янських синтаксичних явищ» [10, с. 295].

На думку К. Городенської, саме сполучник *а* є «спеціалізованим маркером зіставного семантико-синтаксичного відношення», коли «йдеться про паралельний, незалежний один від одного перебіг дій або процесів чи паралельне перебування двох суб'єктів в якихось станах» [8, с. 58–59]: *да во́на ви́йшл'а́ о́то за́муж / а́ Сох'в'ї́у заб'рал'и́ в Ге'р'ман'ї́у* (ГПК, с. 29); *і кар'топл'а́ та́ка ч'орна́ / ч'орна́ / а́ хл'ї́б о́то́ж ку́курудз'аний* (ГЗП, с. 104); *мако́гоном да́вил'и́ ж кар'топл'у́ / і́ в'мени́є́ й с'ї́час мако́гон'ї́е / а́ чим жи́ йо́го / та́ке ж з'низу то́ви́че / а́ ту́ди то́й жи́є́ // м'н'али́ у ма́к'ї́тирц'ї́* (ГЧ, с. 148). У мовленні респондентів зіставлення також реалізоване складеним сполучником *а то* (на 364 сторінках текстів трапляється 174 рази): *трах'тор'ів то́д'ї́ о́дин т'рахтор ус'о́го / а́ то́ ж кон'ї́ / до́ к'ї́н'ми ро́бил'а́* (ГПК, с. 43); *од'на кро́ват' бу́ла в'хат'ї́ / а́ то́ бу́в у нас та́кий п'ї́л* (ГПК, с. 103); *три к'ї́лометри́ / йї́ї́ ви́зут' / на ро́боту́ / а́ то́ шо́ ж хо́дил'и́ п'ї́шки* (ГЗП, с. 114); *а́ то́ йак і мо́йа ма́ти / но́ж'ами́ / но́ж'ами́ на́шат'ку́ймо в'ї́дир ст'ї́ки / а́ то́ ше́ й пил'уст'ки́ кл'ал'и́* (ГЧ, с. 125).

Нерідко із зіставним значенням спостережено парні сполучники *та...то, да...до, а...то, ну...то, дак...то*: *а́ це́ ж вже́ ж на́ / пи́рид'Водохри́ще'м / то́ хо́дил'и́ ж хри́сти пи́сат' о́то з пи́ро́ж'ками з'т'ї́ми* (ГЧ, с. 121); *та́ хто ба́гатий / то́ бу́л'о́ / а́ хто б'ї́дн'ї́ший / то́ в шо́ при́йшл'ос' / у те́ й за́кутува́л'и́* (ГЧ, с. 121); *та́ при́носи́ли нам пот'ро́шку // то́ ми о́то йї́ли; а́ ли́па ше́ т'ї́ки розви́валас'а́ / то́ ми р'вали́ ту́ ли́пу* (ГЧ, с. 86); *да́ по́шов до́шч / до́ во́но і́ л'ї́тки в'мене́ бу́л'и́ гол'у́би́* (ГПК, с. 31); *а́ йї́сти / то́ вже́ ж шо́ йї́л'и́ бру́кву ту́...* (ГЗП, с. 43); *ну́ й йа́ ж с'у́ди при́йшл'а́ у п'ятди́с'ат п'я́тому го́ду до сви́кр'ів / то́ вже́ ни́ зами́нал'и́* (ГЧ, с. 64); *дак о́то п'ї́дстав'ал'и́ / то́ зерно́ то́чил'и́ з то́го ж за́с'ї́ка* (ГЧ, с. 37) або взагалі фіксуємо редукцію першого компонента: *ше́ по́ старост'ї́ / то́ бат'ки́ ка́зал'и́* (ГЧ, с. 42). У першій частині наведених складних речень нерідко опущено компонент як (якшо), і це увиразнює семантико-синтаксичне відношення зіставлення: *це́ в'мене́ у сви́кр'ів ту́т ни́ бу́л'о́ ко́ром'ї́сла / то́ о́то би́реш чи́ ро́гач чи́ шо́* (ГЧ, с. 63); *йа́ при́йшл'а́ до сви́кр'ів / то́ в*

їх ни бул'о (ГЧ, с. 64). К. Городенська вважає такі речення складносурядними і зараховує парні сполучники *якщо...то, коли...то* до зіставних, зазначаючи, що вони виражають цю семантику контрастніше, різкіше, чітко протиставляють зміст другої предикативної частини першій саме за рахунок компонента *то* [6, с. 322–323; 5, с. 60]. У діалектних текстах засвідчуємо конструкції *як...то, як...дак, де, справді, зіставні семантико-синтаксичні відношення переважають: а то буває ко'рова / **йак** о'телиц':а / **то** там та'кого ж кидай'ут' / а **йак** с'вин'ам / **то** там у'се зли'вайиш / в'с'ак'і по'мийі і да'йеш с'вин'ам (ГЧ, с. 60); то так і до'ма / **йак** йе ж чо'го / **то** зго'товим / а ни'ма / **то** ни зго'товим (ГЧ, с. 117); **йак** у'кого йе / **то** вже ж ни д'уже л'ил'и (ГЗП, с. 51); **йак** кол'и вс'тигну'мати'рі пока'чат' у п'іч / а **йак** н'і / **дак** во'ни са'м'і (ГПК, с. 65).*

Розділові сполучники (*чи, або, чи...чи, або...або, то...то, хоч...хоч*) використано рідше (на 364 сторінках текстів із центральних середньонаддніпрянських говірок *чи, чи...чи* – 173 рази; *або, або...або* – 198 разів), переважно для вираження значення «один (одна) із кількох можливих»: *а за'с'ік'можна бул'о ро'бит' поси'редин'і пириго'родки / там пиш'ниц':а / йач'м'ін' / **ж**ито / **чи** там п'росо (ГЧ, с. 37); за'гаду'є там гол'ова / **чи** там брига'д'ір жат' (ГЧ, с. 118); о'то й сол'ом'і си'д'іл'и / ку'рил'и **чи** в'карти г'рал'и **йак** у'кого бул'и (ГЧ, с. 35); так ска'зали / шо тре **чи** п'івтори ти'с'ач'і **чи** дв'і / шоб й'йі в це ха'з'айство впи'сал'и (ГЧ, с. 91); о'то з цих кача'н'ів ше д'ужче пообр'і'зай'ут' у'гори'чик **чи** в'шо (ГЧ, с. 125); ка'зал'и л'иповка / **або** з'робл'ина / **або** видовбана (ГЧ, с. 124) та «може бути і та (той), і та (той)»: бул'о скл'а'дал'и **чи** ч'ул'ки / **чи** вал' / **чи** кл'оч'ки / **йак** п'р'ал'и (ГЧ, с. 35); Л'ампойу / кира'с'іном / **або** ше ж до с'л'іп'ц':а / йа ж з'най'у (ГЧ, с. 124); двома тра'кторами / **чи** волами / **або** к'ін'ми воло'куш'і п'іт':а'гали до скир'ди (ГЧ, с. 248); ку'сочок жи т'і'йейі со'ломки там **або** шо (ГЧ, с. 379). Також засвідчено вживання сполучників *чи, або* з пояснювальним значенням для уточнення семантики попереднього компонента: *жде / поки зайде мол'одий / заби'ре ц'у но'совку / **чи** хусточку (ГЧ, с. 44); йе др'іб'нен'ка та'ка тир'тушка та / **або** ж шатк'ів'ниц':а (ГЧ, с. 161); **йак**шо йа ни поміл'ай'ус' / і нази'валос' во'но Ш'тофе'л'івка **або** Ш'томпе'л'івка (ГЧ, с. 178); ну це пер'ший спас во'но нази'валос' / і ше во'но нази'вайиц':а **або** Мако'в'йа (ГЧ, с. 198); пус'кали на'воду в'іночки / ку'ди попли'ве в'іночок / там і суд'ба'буде **або** дол'а (ГЧ, с. 208) та для вираження приблизності: во'но дн'ів три **чи** чо'тир'і по'мокни'є (ГЧ, с. 80); скирту'вал'и / ше й уруч'ну / ост'ал'ос'а'може на бри'гаду ш'тук три д'іди **або** чо'тири (ГЧ, с. 456); і к'вочка ци'бул'а / то'же тиканка к'вочка / та во'на ш'тук чо'тири **або** три з'нийі / то во'на к'вочка (ГЧ, с. 458) тощо.**

Слово-морфема *то* трапляється на 121 сторінці текстів із північних середньонаддніпрянських говірок 312 разів, здебільшого це вказівна частка: ***то** по'п'робуй // **то** о'то то'б'і й жи'т':а та'ке бу'ло / і страх та'кий / **то** і гол'од'н'і бу'ли (ГЧ, с. 89) або частина парного сполучника підрядності як...то, часто з опущеним першим компонентом: суд'или за два / за три кача'ни / хто у кар'ман **або** в'пазуху у'кинув / **то** суд'или на п'ят' / на ш'іс'т'рок'ів / а **йак** пооста'валис'а са'м'і мати'є'р'і і д'ітей по'куп'і / **то** о'то то'б'і й жили **йак** хоч (ГЧ, с. 89). У поданих реченнях фіксуємо чотири випадки вживання часток і три випадки – частини парного сполучника. Повторюваний сполучник *то...то* зафіксовано 11 разів: *о'це та'ка й'йжа / суп / **то** з'моркви / **то** з'б'р'укви (ГЧ, с. 49); по'й'хав у'чиц':а / у'чивс'а / **то** ро'бив брига'д'іром / **то** на комбай'нери в'чивс'а (ГЧ, с. 53); і пенс'й'у так да'й'ут' / **то** да'д'ут' / **то** ни да'д'ут' (ГЧ, с. 55); бо ти'пер і л'оду ни'ма / **то** рос'тане / **то** за'шерхне (ГЧ, с. 58); ну **то** кар'топл'у ж ту'шил'и / **то** у'кого м'н'асо йе (ГЧ, с. 69); де ж т'і о'це хл'опц'і // **то** по'бит'і / **то** ни'має (ГЧ, с. 77); су'с'іди при'ходил'и і ви'робл'ал'и ж там то'зубч'ики / **то** ше шос' / **то** ше шос' / та'к'і пик'л'и коровга'йі зл'іпл'ували (ГЧ, с. 103); а тут жи **то** кох'ти бул'и / **то** сп'ідни'ц'і ж бул'и; а мол'одим / **то** пал'та ж бул'и / **то** кох'вайки йа'к'іс' та'к'і (ГЧ, с. 112); хо'дили ж кол'аду'вал'и / чи то но'сил'и ж ви'чер'у / **то** до'матир'і хриш'ченойі / **то** до'бат'ка (ГЧ, с. 114); борошно / **то** ва'реники / **то** пиро'жки / **то** та'ке (ГЧ, с. 117). Можлива заміна одного з компонентів повторюваного сполучника *то...то* іншим розділовим сполучником: *р'ад'нинки то з'вал'ос'а' / бо йо'го ж чи'мал'о ж нат'ч'ут' / бо тре ж ко'гос' **то** зам'іж од'ават' / **чи** йа'ке / а то ко'вдр'і (ГЧ, с. 62) або редукцію другого компонента через заміну підрядним реченням:***

це ж ку^ту^у вар'ат' к Розд^ву / а то^д'і ж у^же го^товл'ат' **то** хол'о^дец' / шо в^кого йе / те й го^товил'и (ГЧ, с. 114), що є особливістю діалектного мовлення.

За одиничного вживання слово-морфема *то* є переважно часткою: *це ж п^р'адут' на п^р'ажу / а **то** те оста^йец' :а* (ГЧ, с. 56); *а^дома **то** то^же борш^чик та бур'ач^ки тушин'і* (ГЧ, с. 438) або функціює в підрядній частині складнопідрядних речень із підрядними умови або часу, де опущено перший компонент парного сполучника як... *то: у^кого бат'ки бу^л'и / **то** бу^л'о ж шо і йісти* (ГЧ, с. 52); *а в^кого ни бу^л'о / **то** у та^к'і / в ма^лен'к'і д'іжниц'і: і покл'а^де* (ГЧ, с. 80); *ну й йа ж с'у^ди прийш^л'а у п^йатди^с'ат п^йатому го^ду до свик^р'ів / **то** вже ни зами^нал'и* (ГЧ, с. 64). У випадках повторення *то* також буває часткою, вказуючи на місце розташування предметів: ***То** жертки бу^л'и / а **то** пол'иц'і* (ГЧ, с. 42); *так **то** п^р'адна / д'іду / а **то** те / шо на ст'іл засти^лат'* (ГЧ, с. 62) тощо.

Слово-морфема *хоч* уживана в текстах із центральних середньонадніпрянських говірок 108 разів (на 364 сторінках), однак за одиничного вживання це частіше видільна частка [вже ми і ч'оботи **хоч** і кирзов'і поку^пил'и (ГЧ, с. 162); усі ж л'уди хо^т'ат' заробит' **хоч** на сп'ідниц'у на^брат' (ГЧ, с. 481)] або підрядний сполучник допустовості [н'ісл'а вой^ни / і л'учше / **хоч** і стра^дал'и (ГЧ, с. 374); а^ли ж на^ййістис'а мо^жна бу^ло / **хоч** і ни^добре бу^ло (ГЧ, с. 316)], а розділовий повторюваний сполучник *хоч...хоч* засвідчено лише 7 разів: *сн'івниц'а та^ка на вс'у ха^ту / **хоч** к^ругл'а / та шо б'і^га / **хоч** та шо хо^дит'; у те ж^лукто накл'а^да^йут' пол'от^на і з^верху приси^па^йут' попи^лом / та^ким / шо **хоч** із дров / **хоч** гри^чаний (ГЧ, с. 160); «Пок^р'івон'ко / Пок^р'івон'ко / с'в'а^та ма^ти Пок^р'івон'ко / пок^р'ий мо^йу го^л'івон'ку / **хоч** т^р'апко^йу» / **хоч** ган'ч і^рко^йу / **хоч** чим не^бут' (ГЧ, с. 198); шо^б во^ни **хоч** за пл'а^точок / **хоч** за руш^ник / шо^б дир^жал'ис'а вдох (ГЧ, с. 244); йі^ду **хоч** на степ по со^лому / **хоч** на луг по с'іно (ГЧ, с. 281); кага^нец' сто^йіт' о^так / **хоч** сто^йіт' / **хоч** ви^сит' (ГЧ, с. 282); ну **хоч** т'і ту^ди й^дут' / **хоч** т'і дога^вару^йуц'а (ГЧ, с. 384). Нерідко слово *хоч* є усіченою формою дієслова *хочеш*, від якого й походить сполучник: с'і^час **хоч** ро^би / ни **хоч** / ни ро^би (ГЧ, с. 181); ти^пер до^бри / о^це і^ди / шо **хоч** ку^пуй (ГЧ, с. 284); і це й^ак іши^шку полу^чила / то **хоч** ни **хоч** / а т^реба й^ти / бо ти полу^чила іши^шку (ГЧ, с. 445).*

Зрідка фіксуємо розділовий сполучник *чи то* (серед 11 слововживань на 365 сторінках текстів трапляється 7 разів): *то^д'і ж о^це ше / ше на Кат^е'рини д'ів'ч'ата ше ж і так о^це воро^жили **чи то** та^кий з^вич'ай бу^в (ГЧ, с. 198); Мако^в'і^йа **чи то** / о^господи / Спас с'в'атку^вали (ГЧ, с. 181). Поряд з основними значеннями розділових сполучників (можливість вибору, уточнення) фіксуємо ще й семантику вагання, непевність: *а д'ів'ч'ата так ба^гато / ба^гато та^ке **чи** в:и^жалос'а йі^м / **чи** д^уже ст^ра^шно бу^л'о / **чи то** йі^м йа^к'іс' і чор'ти не^ри^ст^р'івали (ГЧ, с. 181); ден' над^вор'і // д^ума^йу / **чи то** з^вечора ше ни попо^но^ч'іло **чи** шо (ГЧ, с. 398); хаз'ай^ни **чи то** д^ома ни бу^ло / ни огл'а^д'ілис' **чи** ше шо (ГЧ, с. 440).**

У діалектних текстах із середньонадніпрянських говірок не фіксуємо розділового сполучника *не то... не то*, однак трапляються випадки функціювання сполучника *а то*, який сьогодні вийшов з активного вжитку [див. за: 6, с. 65–66]. На 121 сторінці діалектних текстів із північних середньонадніпрянських говірок серед 40 слововживань цієї сполуки його використано 2 рази: *да^к з^разу ж п^р'адном об^кутувал'ис'а / і з^верху там йа^ку по^душ^ку покл'а^дут'а / а **то** (= або) й так со^б'і (ГЧ, с. 39); і то^д'і луш^пин':а з бур'а^ка // і з кар'топл'і / це ше й д^обре // а **то** (= або) й з бур'а^ка луш^пин':а і з у^с'ого на с'в'іт'і бу^ло (ГЧ, с. 86) для поєднання частин складносурядного речення. Частіше в названій сполуці фіксуємо кон'юнктив *а* з протиставним чи із зіставним значеннями та вказівну частку *то*: *во^ни так па^гано го^товл'ат' / да^к ни той / а **то** на^ші го^товил'и / д^уже г^арний борш^ч (ГЧ, с. 54); і б'іл'ше палочок уст^авл'ат' в л'авах / а **то** бу^л'о т'і^ки так / де но^жски т'і^ки / то там і пал'очка (ГЧ, с. 39); то жертки бу^л'и / а **то** пол'иц'і (ГЧ, с. 42); у моло^дойі коро^вай / а **то** л'ежин' та^кий про^довгу^ватий (ГЧ, с. 46). Зрідка в розділових повторюваних сполучниках засвідчено заміну одного з компонентів іншим сурядним сполучником: *а то^д'і ж при^ход'ат' та й до мол'одо^го **чи** д'моло^дойі (ГЧ, с. 116).***

Приєднувальні сполучники *та й, да й, а ше (й), та ше (й), да ше (й), да ше (ж)* мовці використовують для уточнення, доповнення змісту, вираженого в попередньому члені речення

чи в попередній предикативній частині. У північній групі середньонаддніпрянських говірок уживані сполучники *да й, да ше (й), да ше (ж)*: *бул'о ж да йут' нам о'це на жовт'неве / там по к'їлу до борошна / до там шче чо'го / пион'ц'а йа'когос' / да ми ж таки ради / да скл'адаймос'а да й гу'л'аймо* (ГПК, с. 29); *а л'ітом вже на вигон'і / на др'уч'ку / да й у'се / на др'уч'ку* (ГЗП, с. 28); *а то'д'і вже ж на ранок / ми ж старал'ис'а / щоб п'іти да шо понис'ти / да й хл'їба спикл'ї / да й у'се* (ГЧ, с. 56); *йа са'ма ж остал'ас'а / да бол'їл'а дуже / а то'д'і ж о'то постр'ойїл'ас'а / постр'ойїл'а со'б'ї хату / да й д'їтей забрала до себе сирот / сироти т'роїе остал'ос'а / да мо'їа чит'верта* (ГЧ, с. 78); *а мати тут бли'зен'ко жили / до то ж бул'о / во'ни прийїж:а'йут' / да й йа ж то'же у'се пома'гала* (ГПК, с. 98); *ни пидн'ї'му тих но'чов / да ше йа'к на'кисне"* (ГПК, с. 67); *во'на здо'рова / довга / ше ж і по'шит'ї / ше ж шил'ї у'ставки / пол'ї / да ше й не" так то со'рочка / йа'к зара'з* (ГПК, с. 71); *йа т'їки три кл'аси й пройшл'а / да ше ж пошл'а у два'нац'ат' год* (ГПК, с. 41).

Водночас у більшості говірок досліджуваного ареалу з приєднувальним значенням фіксуємо кон'юнктиви *та й, ше й, та ше й, а ше й*: *в'їн жи та'ки с'т'агувавс'а стр'ойц'а / хата ни'годна / та ку'пил'ї й ко'рову / та й ро'ж:ил'ис'а* (ГЧ, с. 66); *во'на ка'же / да хо'ди / а то са'ма / дак по'гано / та й стра'шно* (ГЧ, с. 82); *шамп'їйони / а раніше во'ни росл'ї так п'їд йа'ким деривом / та й п'їд'вишники йе то'же* (ГЧ, с. 105); *бу'ри он табу'ретку та б'їгом на хл'їбину / та й во'ни довго сто'їали та сп'ївали* (ГПК, с. 293); *риночка / ота'ко во'но ни дуже ви'їке / ше й з ручко'їу* (ГЧ, с. 64); *на р'їцї о'то так попи'ре / з'їмо'їу так по'ковза / а йа'к л'ітом так о'то попи'ре / ше й повиби'вайе / ше й повиби'ва праником* (ГЗП, с. 52); *да ни бул'о ж ма'тер'її / да нат'чеш пол'от'на / ше й л'єнти по'робиш* (ГПК, с. 40); *а то'д'і п'їд кл'уб ц'еркву зро'бил'ї // ше й у кл'уб раз хо'дил'а* (ГЧ, с. 75); *і о'то д'їти бул'ї т'роїе кол'о мене ше й мо'їа бул'а* (ГЧ, с. 78); *д'ад'ки ко'сили ко'сами / а ми вїа'зали / грабл'ами загр'їбали / вїа'зал'ї / ше й ни бу'ло цих ко'сарок / ше й ни з'нали* (ГЗП, с. 107); *хл'опчик зо'с'тавс'а / це де"вїат'нац'атий год йо'му бул'о / ус'о'го два го'ди йо'му бул'о / ше й дво'х ни бул'о* (ГПК, с. 41); *дак то вже то'вище ро'бил'ї / то вже бу'де ко'вдр'а / то'вс'та та'ка та ше й кол'у'чен'ка* (ГЗП, с. 75); *у'с'ї / їдут' пора'ц'а / там пове"чер'ат' / а ти тим мо'ментом у'крадиш / та ше й крав'о'то і ко'ров'ї* (ГЧ, с. 100); *на'в'єрно пи'л'ал'ї / це йа са'ма ка'жу / може / йа'к пи'л'ал'ї / та ше й ви'пил'ї* (ГЗП, с. 56); *то по пїат'нац'ат' к'їп понав'їа'зуйим та поз'носим // та ше й бо'сий по сти'р'н'ї* (ГЗП, с. 111); *о'то так ми про'жил'ї / го'роде'ц' бу'в / то го'род ма'л'ий бу'в / а ше й ко'но'пел' тре'по'с'ї'ят'* (ГЗП, с. 52).

Градаційні сполучники *ни т'їл'ки... а й, ни т'їки...а, ни т'їки...а й, не т'їки...ше й, ни т'їки...ше*, що поєднують переважно частини речення чи однорідні члени в ньому, «указуючи на перехід дії чи стану через узвичаєну межу в бік посилення чи послаблення» [8, с. 69], також фіксуємо в діалектних текстах (на 364 сторінках текстів із центральних середньонаддніпрянських говірок тільки 15 разів): *ни т'їки ко'нопл'ї / а й л'он бу'в іш'че* (ГЧ, с. 124); *дл'а са'ла у нас бу'в та'кий сун'дук / і ни т'їки в нас / а й до свик'р'їв йа прийшл'а / то й у йїх та'кий сун'дук бу'в* (ГЧ, с. 184); *так по'казуйиц'а в'с'а'ке / ни т'їки су'жсиний / а йе та'ке / шо ду'р'ї'їут' д'їв'ч'ата з не"рел'аку; ни т'їки ра'н'їше / а й ти'пер'воду'с'ат'ат'у це"рк'вах / ... іш'ли на р'їчку / ро'били там хл'опц'ї / і ни т'їки хл'опц'ї / а й мужи'ки ро'били* (ГЧ, с. 200); *йа ше й спат' ни з'нала / шо л'а'гат' т'реба / ни т'їки зам'їж і'ти / а в'їн у'же набри'хав / шо й бе"рем'їн'а* (ГЧ, с. 134); *О-о-о / мариш'ча / ни т'їки шо / а мариш'ча бу'ли то'д'ї* (ГЧ, с. 364); *це ж ни т'їки на'ше си'ло / а вс'а Ук'раїїна ота'ко пухла* (ГЧ, с. 429); *бо то'б'ї ни т'їки по'лоб'ї / а ше й б'їл'ше по'па'де* (ГЧ, с. 219); *во'на ка'же ни т'їки йа са'ма бул'а / а ше бул'а по су'с'їдс'к'ї л'уди бул'ї* (ГЧ, с. 155). Близький до літературно нормативного варіант *ни т'їл'ки... а й* ужив лише в одному тексті інформант чоловічої статі 1940 р. н., освіта – 7 кл. що, ймовірно, зумовлене загальною ерудицією мовця: *кол'госп орган'їзу'вавс'а і парал'єл'но з'ниш'чино бу'ло справ'жн'ого си'л'а'нина / гос'подар'а ни т'їл'ки у на'шому си'л'ї / а й у вс'їх с'єлах по Ук'раїїн'ї* (ГЧ, с. 212); *во'ни л'їку'вали ни т'їл'ки т'ра'вами / а й про'фи'с'їйним ма'сажим* (ГЧ, с. 214); *і в'їн по вс'о'му си'лу і ни т'їл'ки тут / а й в'їниш' с'єлах зби'раїе стар'ї хвотог'раф'її* (ГЧ, с. 215). Іноді замість компонента *а й* використано *ї*: *йа пири'жи... / ни т'їки йа / і на'род // во'ни вже по'мерли дав'но* (ГЧ, с. 543); *плак'сивиц' на'па'дав ни т'їки на д'їтей / і на з'рослу л'у'дину* (ГЧ, с. 632). Нерідко в градаційному парному сполучнику *ни*

¹т'іл'ки... а й, ни ¹т'іки... а й мовці усівають другу частину: *та й ни ¹т'іл'ки с'іл'с'ка інтил'ігенц'іа отримала див'іденди та'к'і трудо'в'і* (ГЧ, с. 214); *це ни ¹т'іки ми'н'і це вс'ім так було* (ГПК, с. 88); *то пастир'чани ¹т'іки вста'йут' / вже кажут' / самгоро'д'івс'к'і крику'ни й'йдут'* (ГЧ, с. 574) або порушують порядок компонентів: *ше й' в'ікна повиби'ває / а й ни ¹т'іки ¹дзеркало* (ГЧ, с. 490).

Висновки й перспективи. Аналіз сполучників сурядності у зв'язному тексті вможливорює цілісне вивчення системи цих одиниць у середньонадніпрянському ареалі, виявлення особливостей їхнього складу, відображає специфіку функціонування кон'юнктивів у живому мовленні в просторовій проєкції. У репертуарі сполучників сурядності в досліджуваних говірках зафіксовано одиниці давнього походження, він менш повний, але більш різноманітний, ніж літературно нормативний, унаслідок уживання специфічних кон'юнктивів та фонетичної варіативності засвідчених одиниць. Серед особливостей функціонування сурядних сполучників у середньонадніпрянських говірках засвідчено їх повторення для «нанизування» компонентів речення чи його частин як відображення автентичності говіркового мовлення; багатозначність, унаслідок чого однакові одиниці репрезентують різні типи сурядного зв'язку (єднальний, протиставний, зіставний, приєднувальний) та різні семантико-синтаксичні відношення; ширший репертуар кон'юнктивів для вираження зіставних відношень, редукцію першого компонента розділових повторюваних кон'юнктивів та другої частини в градаційному парному сполучнику.

Отримані результати спонукають до поглибленого вивчення поліфункційності сурядних сполучників.

Список використаної літератури

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
2. Булаховський Л. А. Сполучники і сполучні групи (речення). *Вибрані праці в 5 т. Т. 2.* Українська мова. Київ : Наукова думка, 1977. 560 с.
3. Вінтоняк О. В. Фонологічна, морфологічна і лексико-семантична системи говірки села Баня-Березів Косівського району : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2011. 19 с.
4. Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія. Львів : ЛА «Піраміда», 2023. 552 с.
5. Городенська К. Граматичний словник української мови: сполучники. Київ–Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. 340 с.
6. Городенська К. Сполучники української літературної мови. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 204 с.
7. Гриценко П. Ю. Інформаційний простір діалектного тексту. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2015. С. 100–118.
8. Делюсто М. С. Граматика говірки у світлі тексту : автореф. дис. ...канд. філол. наук / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.
9. Делюсто М. С. Діалектна текстографія як прийом дослідження граматики переселенської говірки. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2015. С. 128–138.
10. Арполенко Г. П., Грищенко А. П., Німчук В. В. та ін. Історія української мови. Синтаксис. Київ : Наукова думка, 1983. 502 с.
11. Коваленко Б. О., Коваленко Н. Д. Службові слова та вигукі в західноpodільських говірках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2011. Вип. 28. С. 176–178.
12. Ковальчук М. П. Функціональна структура сполучників у синтаксисі говірки села Глинка Надвірнянського району. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2019. № 40. Т. 1. С. 46–48.
13. Колесніков А. О. Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка : [монографія] / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Ізмаїл : СМІЛ, 2015. 676 с.
14. Мартинова Г. І. Діалектний текст як підґрунтя класифікації говірок. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2015. С. 288–299.
15. Ричагівська Ю. Є. Функціонування сурядних сполучників у діалектному мовленні (на матеріалі говірки с. Бармаки Рівненського району Рівненської області). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія. Вип. 50. 2014. С. 101–103.

Список використаних джерел

- АУМ, 1. Атлас української мови. В 3-х т. Т. 1 : Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі. Київ : Наукова думка, 1984. 440 с.
- АУМ, 2. Атлас української мови. В 3-х т. Т. 2. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. Київ : Наукова думка, 1988. 520 с.
- Герман – Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Т. 2 : Словозміна. Службові слова. Чернівці : Прут, 1998. 215 с.
- ГЗП – Говірки Західної Полтавщини : збірник діалектних текстів / упоряд.: Г. І. Мартинова. Черкаси, 2012. 324 с.
- ГПК – Говірки Південної Київщини : збірник діалектних текстів / упоряд.: Г. І. Мартинова, З. М. Денисенко, Т. В. Щербина. Черкаси, 2008. 370 с.
- ГЧ – Говірки Черкащини : збірник діалектних текстів. / упоряд.: Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. Черкаси, 2013. 882 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1983–2012 (Словники України).

References

1. Bevzenko, S. P. (1980). *Ukrainska dialektolohiia* [Dialectology of the Ukrainian language]. Kyiv : Vyshcha shkola, 246 (in Ukr.).
2. Bulakhovskyi, L. A. (1977). *Spoluchnyky i spoluchni hrupy (rechennia)* [Conjunctions and conjunctive sentences]. In: *Vybrani pratsi v 5 t. T. 2: Ukrainska mova* [Selected works in 5 volumes. Vol. 2: Ukrainian language]. Kyiv : Naukova dumka, 560 (in Ukr.).
3. Vintoniak, O. V. (2011). *Fonolohichna, morfolohichna i leksyko-semantychna systemy hovirky sela Bania-Bereziv Kosivskoho raionu* [Phonological, morphological and lexical semantic system in dialects of the village Bania-Bereziv Kosivsky district]: Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language) / *Prykarpatskyi natsionalnyi imeni Vasylia Stefanyka. Ivano-Frankivsk*, 19 (in Ukr.).
4. Hlibchuk, N. & Kostiv, O. (2023). *Ukrainska dialektolohiia* [Dialectology of the Ukrainian language]. Lviv: LA «Piramida», 552 (in Ukr.).
5. Horodenska, K. (2007). *Hramatychnyi slovnyk ukrainskoi movy: spoluchnyky* [Grammatical dictionary of the Ukrainian language: conjunctions]. Kyiv–Kherson : Vyd-vo KhDU, 340 (in Ukr.).
6. Horodenska, K. (2010). *Spoluchnyky ukrainskoi literaturnoi movy* [Conjunctions of the literary Ukrainian language]. Kyiv : Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 204 (in Ukr.).
7. Hrytsenko, P. Yu. (2015). *Informatsiinyi prostir dialektnoho tekstu* [Informative space of a dialectal text]. In : *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: tekst yak dzherelo linhvistychnykh studii* [Dialects in synchrony and diachrony: text as a source of linguistic studies]. Kyiv : KMM. 100–118 (in Ukr.).
8. Deliusto, M. S. (2010). *Hramatyka hovirky u svitli tekstu* [Grammar of a dialect in a text perspective]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 20 (in Ukr.).
9. Deliusto, M. S. (2015). *Dialektna tekstohrafiia yak pryiom doslidzhennia hramatyky pereselenskoï hovirky* [Dialectal textography as a means of studying grammar of a relocant dialect]. In : *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: tekst yak dzherelo linhvistychnykh studii* [Dialects in synchrony and diachrony: text as a source of linguistic studies]. Kyiv : KMM, 128–138 (in Ukr.).
10. Arpolenko, H. P., Hryshchenko, A. P., Nimchuk, V. V. ta in. (1983). *Istoriia ukrainskoi movy. Syntaksys* [History of the Ukrainian language. Syntax]. Kyiv : Naukova dumka, 502 (in Ukr.).
11. Kovalenko, B. O. & Kovalenko, N. D. (2011). *Sluzhbovi slova ta vyhuky v zakhidnopodilskykh hovirkakh* [Subsidiary lexical units and exclamations in WesternPodillya dialects]. In : *Naukovi pratsi Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky* [Scientific works of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University], 28, 176–178 (in Ukr.).
12. Kovalchuk, M. P. (2019). *Funktsionalna struktura spoluchnykiv u syntaksysi hovirky sela Hlynky Nadvirnianskoho raionu* [Functional structure of conjunctions in the syntax of the dialect of the village Hlynky Nadvirniansky district]. In : *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia Filolohiia* [International Humanitarian University Herald. Philology], 40, 1, 46–48 (in Ukr.).
13. Kolesnikov, A. O. (2015). *Morfolohiia ukrainskykh pivdennobesarabskykh hovirok: heneza i dynamika* [Morphology of Ukrainian SouthBesarabia dialects: genesis and dynamics]. Izmail : SMYL, 676 (in Ukr.).
14. Martynova, H. I. (2015). *Dialektnyi tekst yak pidgruntia klasyfikatsii hovirok* [Dialectal text as the ground for classification of dialects]. In : *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: tekst yak dzherelo linhvistychnykh studii* [Dialects in synchrony and diachrony: text as a source of linguistic studies]. Kyiv : KMM, 288–299 (in Ukr.).
15. Rychahivska, Yu. Ye. (2014). *Funktsiiuvannia suriadnykh spoluchnykiv u dialektnomu movlenni (na materialy hovirky s. Barmaky Rivnenskoho raionu Rivnenskoï oblasti)* [Functioning of subjective conjunctions in dialectal speech (based on the dialect of the village Barmaky Rivnensky district)]. In : *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia Filolohiia* [Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series], 50, 101–103 (in Ukr.).

CONJUNCTIONS OF SUBJECTIVITY IN THE MIDUPPERDNEPER PATOIS

*Hanna Martynova, Doctor of Philological Sciences, Professor of the
Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine)*

e-mail: ganmart@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8033-075X>

Abstract. Introduction. The article analyses the system of in conjunctions of subjectivity the MidUpperDnieper patois, with representing diverse conjunctions and revealing their specificity in spatial projection as well as their functioning in practical speaking.

The methods. The article employs principal scientific methods for analysis and synthesis, alongside with the linguistic ones: descriptive, modelling and those of contextual and areological analysis.

The purpose. The purpose of the article is to analyze the system of subjective conjunctions in the MidUpperDnieper patois, to represent their diversity and their specificity in spatial projection as well as their functioning in practical speaking.

Results. As the text centric approach was employed to subjective conjunctions research, their diversity, variations and interceptive tendency for supporting various subjective conjunctions and semantic syntactical relations in context in various groups of the MidUpperDnieper patois were given an originally profound description, and both their typical and specific features were realized.

Originality. The system of subjective conjunctions is originally presented as a non-divided entity. It is as well analyzed in dialectal texts through specificity of their functioning in the MidUpperDnieper patois. That is revealed in the following features such as conjunction repetition used for “adding” sentence components and its elements as the proof of authentic dialectal speech, their multi-functioning in employing various types of subjective conjunctive relations. Those are of connecting, contrasting, comparing, joining, and various semantic syntactical relations, broader variety of conjunctions for showing the comparing relations, reduction and substitution of components of repeated and doubled conjunctions.

Conclusion. Analyzing subjective conjunctions in practical speech texts enabled concise studying the system of these units in the MidUpperDnieper territory, revealing their specific elements, defining special conjunction functioning in practical speech in spatial projection. It is proved, that the diversity of subjective conjunctions in the texts under consideration includes the old language units. They are less complete when compared to the literary standards, though more diverse due to employing the local conjunctions. Among these there are contrasting conjunctions ну, так (Ѡак), comparing conjunctions ну...то and phonetic variety of conjunctions ма (Ѡа), ма ѱ (Ѡа ѱ), так (Ѡак), ма...то (Ѡа...Ѡо), так...то (Ѡак...то), а¹ле (а¹л¹е, а¹ли, а¹л¹у) and the like. Their presence results in dialectal differentiation of texts under consideration in patois oppositions northern: central and western: central.

Key words: MidUpperDnieper dialects, dialectal text, word morpheme, subjective conjunctions, conjunction diversity, variation diversity, reduction, semantic syntactical relations.

Надійшла до редакції: 18.08.2024

Прийнято до друку: 02.10.2024